

پیشگیری از جرم از منظر ولایت فقیه

محمدباقر ذوالقدر^۱؛ عباس علوی نژاد^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۰۳

چکیده

علی‌رغم این‌که جمهوری اسلامی ایران پیشگیری از جرم را از همان ابتدای تأسیس مورد اهتمام خود قرار داده، اما الگوی پیشگیری از جرم تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است و تلاش‌های مغتنمی که در زمینه پیشگیری از جرم صورت گرفته، بر مبنای الگوی منسجمی انجام نگرفته است. بر اساس رویکرد مدیریت راهبردی، دستیابی به چنین الگویی مستلزم تدوین دکترین، اهداف و سیاست‌ها است. در این راستا، پژوهش حاضر به بررسی فرمایشات امام خمینی (رحمت‌الله) و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) پرداخته است و نتایج حاصل از این بررسی، در سه سطح دکترین، اهداف و سیاست‌ها از این قرار است: دکترین ولایت فقیه در پیشگیری از جرم شامل اسلام‌مداری، عدالت محوری و قانون محوری می‌باشد. اهداف ولایت فقیه عبارت است از: ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت، دسترسی همگانی به عدالت، نظارت بر حسن جریان امور، علمی کردن پیشگیری از جرم، بهبود فعالیت قضایی، اصلاح نظام قضایی، امنیت (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، قضایی، سیاسی، روانی)، جلب رضایت عمومی، بازاجتماعی کردن مجرمین، ترویج تهذیب و خودکنترلی، حفظ وحدت قوای سه‌گانه. سیاست‌های پیشگیری از جرم نیز مشتمل است بر: توانمندسازی اقشار کم‌بضاعت، استفاده از ظرفیت‌های علمی کشور، افزایش شفافیت در اقتصاد، کاهش اطاله دادرسی، ترویج فضایل اخلاقی، اصلاح و بازنگری قوانین، نظارت بر سلامت ارکان قضایی، استفاده از عفو و آزادی‌های مشروط و برخورد قاطع با مجرمین.

واژگان کلیدی: جرم، پیشگیری از جرم، آسیب، دکترین، اهداف، سیاست‌ها

۱- عضو هیات علمی دانشگاه امام حسین (ع)

۲- دانشجوی دوره دوم رشته مدیریت راهبردی دانش دانشگاه عالی دفاع ملی و نویسنده مسئول
(ralavinejad1342@yahoo.com)

مقدمه

جرم در معنای عام آن، از موضوعاتی است که دین مبین اسلام چه از منظر فردی و چه از منظر اجتماعی بدان توجه داشته است. این اجتناب از جرم در عرصه فردی بر این مناسبت که خداوند بزهکاری و پرهیزکاری انسان را به او الهام کرده است (سوره شمس - آیات ۷ و ۸) و در عرصه اجتماعی، ویژگی جامعه‌ی مطلوب اسلامی این است که به کار شایسته فرمان می‌دهد و از کار ناپسند باز می‌دارد (آل عمران - آیه ۱۱۰).

جمهوری اسلامی ایران با توجه به مبانی مذکور، پیشگیری از جرم را از همان ابتدای تاسیس مورد اهتمام خود قرار داده و علاوه بر طرح مباحث مرتبط با پیشگیری از جرم، در بند پنجم اصل ۱۵۶ قانون اساسی، صراحتاً به پیشگیری از جرم به عنوان یکی از وظایف اصلی قوه قضاییه اشاره نموده است. علیرغم تمام تلاش‌های انجام شده طی دهه‌های اخیر، وضعیت جرایم در کشور نگران‌کننده به نظر می‌رسد. افزایش روز افزون جرایم و هزینه‌های سنگین نظام عدالت کیفری و ورودی حدود پنج میلیون و نیم پرونده کیفری، صرف نظر از آمار پرونده‌های ثبت شده در دادگاه‌های تجدیدنظر، عمومی جزایی، کیفری، اجرای احکام دادگاه‌های انقلاب و شعب دیوان عالی کشور بوده و شامل پرونده‌های ورودی به دادرها و دادگاه‌های عمومی بخش می‌باشد. همچنین تبعات متعدد جمعیت حدود ۲۱۸ هزار نفری زندانیان موجود در پایان سال ۹۴ در کشور و ورود بیش از ۴۷۸ هزار نفر به زندان در سال به هیچ وجه قابل اغماض نیست و هزینه‌های معنوی و مادی زیادی را بر دولت و ملت تحمیل می‌کند و لازم است بطور جدی و همه جانبه مورد توجه قرار گیرد.^۱

یکی از مسایل مهم پیشگیری از جرم در کشور ما، نبود الگوی جامع پیشگیری از جرم به عنوان چراغ راه تمامی سازمان‌ها و نهادها و افراد دخیل در زمینه پیشگیری از جرم است. تاکنون، شاخص‌های دقیق مدیریت پیشگیری از جرم به منظور تدوین این الگوی جامع، طرح نشده است و یکی از گام‌های اساسی در این راستا، تحلیل و بررسی فرمایشات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) در زمینه پیشگیری از جرم است. با توه به مباحث مذکور، هدف پژوهش حاضر دستیابی به دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت فقیه در خصوص پیشگیری از جرم است و بدین منظور، روش تحلیل محتوا (کمی و کیفی) و روش داده‌بنیاد مورد استفاده قرار گرفته است.

^۱ آمار مذکور، مأخوذ از گزارش سیمای جرایم، دعاوی و آسیب‌های اجتماعی سال ۱۳۹۴ منتشر شده در معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

جرم‌شناسی

در علم جرم‌شناسی، جرم را به انحاء مختلف تعریف کرده‌اند. برخی جرم را هر فعل مغایر اخلاق و عدالت تعریف کرده‌اند، برخی آن را تعرض به احساس اخلاقی بشر دانسته و برخی نیز آن را نقض حقی می‌دانند که قانون برای آن کیفر تعیین کرده است (اردبیلی، ۱۳۷۹: ۱۱۹). از دیدگاه جامعه‌شناسی نیز هر عملی که ارزش‌های اساسی جامعه را خدشه‌دار کند جرم است (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۸۲: ۱۷۱۹). قانون مجازات اسلامی در ماده ۲ خود، جرم را این‌طور تعریف می‌کند: «هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود». در تعریفی جامع، «جرم از منظر جرم‌شناسی یک عمل ضداخلاقی و ضد اجتماعی شدیدی است که قانون آن را منع کرده و ناشی از فرآیندهای دارای ماهیت جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و زیست‌شناختی است (همان). معنای ارائه شده از جرم را می‌توان در دو دسته مضیق و موسع طبق بندی کرد. جرم در مفهوم مضیق همان تعریف قضایی و قانونی خود را دارد، یعنی هر فعل و ترک فعل که در قانون برای آن مجازات یا اقدام تأمینی در نظر گرفته شده است. آن چه در مباحث جرم‌شناسی و پیشگیری از جرم از این واژه ارائه می‌شود، معنای موسع آن است که هر نوع رفتار مخالف با هنجارها و معیارهای مورد پذیرش جامعه را در بر می‌گیرد؛ اعم از این که مجازاتی برای آن در قانون لحاظ شده باشد یا نشده باشد (رشاد، ج ۵، ۱۳۸۰: ۲۸۵-۲۸۴). با وجود این، جرم پدیده اجتماعی و جهانی است که با عنوان‌هایی چون سرپیچی، سرکشی، رفتار انحرافی و ناپسند با خلقت، آغاز شده است، آدم و حوا، به علت ارتکاب عمل خود از بهشت رانده شده شدند و پسرشان قابیل، برادر خود هابیل را به قتل رساند؛^۱ توضیح این که برای تعریف جرم رویکردهایی از جمله قانونی و حقوقی، قانونی و اجتماعی، آماری، برچسب زدن و بی‌نظمی آرمان در نظر گرفته شده است (ستوده، ۱۳۸۷: ۶۵). بیان دیگر بزه در جرم‌شناسی هر فعل و ترک فعل زیان‌آور فردی یا گروهی و رفتار ضداجتماعی و انسانی است که مغایر شئون انسانی و مخل نظم اجتماعی باشد؛ ولو در قانون مجازات نیامده باشد، برای آن مجازات و با اقدامات تأمینی و تربیتی پیش‌بینی نشده باشد (لازرژ، ۱۳۷۵ و کی‌نیا، ۱۳۷۰: ۲).

مساله اجتماعی

آسیب اجتماعی «وضعیتی است که با ارزش‌های تعداد قابل ملاحظه و معنی‌داری از افراد مغایرت داشته و ایشان بر این امر اتفاق نظر دارند که وضعیت حاضر نیاز به تغییر دارد» (رابینگتن،

۱. سوره مائده و بقره آیات ۲۷-۲۸-۳۵-۳۶

۱۳۸۲: ۱۳). مسائل اجتماعی، ضرورتاً ذیل مجموعه‌ی جرایم محسوب نمی‌شوند؛ چراکه دسته‌ای از مسائل وجود دارند که جرم نیستند. به عنوان نمونه، طلاق از جمله رفتارهای غیرمجرمانه‌ای است که می‌تواند در شرایط خاصی با افزایش بیش از حد، تبدیل به مسئله‌ی اجتماعی شود.

پیشگیری از جرم

پیشگیری از لحاظ لغوی به معنی «پیش‌دستی کردن، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی رفتن» و نیز به معنای «آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن» است. در جرم‌شناسی پیشگیرانه معنای نخست مورد نظر بوده است، یعنی با بکارگیری فنون مختلف به منظور جلوگیری از بزهکاری به استقبال جرم رفته و از آن پیشی گرفت (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۲: ۲۳). بر این اساس، پیشگیری از جرم دارای سه خصیصه باید باشد:

- ✓ هدف اصلی آن اثرگذاری بر علل و عوامل مؤثر بر پیدایش بزهکاری باشد.
- ✓ جنبه جمعی داشته باشد، چراکه اقدامات فردی در بحث اصلاح و درمان مطرح بوده و جایی در مقوله پیشگیری نخواهد داشت.
- ✓ این اقدامات باید غیرقهرآمیز و غیرکیفری باشند.

بنابراین اقدامی پیشگیرانه خواهد بود که به‌صورت آگاهانه برای پیشگیری استفاده شود، نه اینکه به پیشگیری به‌عنوان یکی از آثار جنبی آن نگریسته شود. مثلاً برگزاری کلاس‌های اخلاق در مدارس می‌تواند بر کاهش جرائم و انحرافات تأثیر به‌سزایی داشته باشد ولی این اقدام، هنگامی پیشگیرانه خواهد بود که متولیان مقابله با جرائم و انحرافات به‌طور آگاهانه برای پیشگیری از جرم به آن مبادرت ورزند (Gilling, 1997: 2-5). تلاش‌های بسیاری برای تعریف و طبقه‌بندی و پیشگیری از جرم به وسیله جرم‌شناسان انجام گرفته است؛ ولی در عین حال هنوز توافق روشن و صریحی در این زمینه به دست نیامده است و ایشان هم‌چنان هشدار می‌دهند که در رابطه با تعریفی واحد، موارد توافق درخصوص پیشگیری از جرم، باید احتیاط کرد. با این حال، در مورد این که آیا مفهوم پیشگیری از جرم صرفاً بر اقدامات غیرکیفری مؤثر بر کاهش جرائم اطلاق می‌شود و یا این که شامل تأثیرات سیستم عدالت کیفری بر فرایند بزهکاری نیز می‌شود، اتفاق نظر وجود ندارد (خسرو شاهی، ۱۳۸۲: ۵۷)؛ با وجود این از نظر ریشه‌شناسی پیشگیری به معنای "پیش‌دستی کردن" و "جلوی چیزی رفتن" و "هشدار دادن" و آگاه کردن است (گسن، ۱۳۷۰: ۱۳۳)؛ بنابراین امروزه وقتی از پیشگیری از جرم سخن گفته می‌شود، مقصود از آن مجموعه فعالیت‌ها و تدابیری است که از پایه و اساس مانع وقوع جرم و فعلیت یافتن اندیشه جنایی می‌شود و با ریشه‌ها و علل پیدایی جرم مبارزه

می‌کند (رشاد، ۱۳۸۰: ۲۸۵). با این حال جرم‌شناسان فرانسوی درباره پیشگیری از جرم تعاریف و نظریاتی را ارائه نموده‌اند. برای مثال از نقطه نظر: «نمونه یکی از آن‌ها در این خصوص اشعار می‌دارد علمی می‌توان گفت که مراد از پیشگیری از جرم، هر اقدام در چارچوب سیاست جنایی می‌باشد که غرض انحصاری یا غیرکلی آن، تحدید حدود امکان پیشامد مجموعه اعمال جنایی از راه غیرممکن‌الوقوع ساختن یا سخت دشوار نمودن یا احتمال وقوع آن را پایین آوردن است؛ بدون اینکه به تهدید کیفر یا اجرای آن متوسل شد» (گسن، ۱۳۷۰: ۱۳۳). البته باید خاطر نشان کرد که با توجه به این نکته مفهوم جدید پیشگیری از جرم و سازوکارهای آن به دنبال عدم تأثیر سیستم عدالت کیفری بر کاهش نرخ جرم پدید آمده است، تفکیک و تمایز بین پیشگیری کیفری و غیرکیفری، اجتناب‌ناپذیر است و آنچه امروزه رویکردی جدید به چگونگی کنترل بزهکاری محسوب می‌شود عبارت است از تمام اقدامات فردی و عمومی به جز اعمال حقوق کیفری با هدف از بین بردن زمینه‌های مساعد برای ارتکاب اعمالی که جسم محسوب می‌شود (خسرو شاهی، ۱۳۸۲: ۵۷).

دکترین

واژه دکترین از واژه لاتین دکترینا به معانی مکتب، آیین، اصول عقیده، سیاست، آموزه و نظریه آمده است (سورین ۱۳۷۲، ۴۵۸). دکترین در معنای علمی آن عبارت است از: «مجموعه‌ای از اصول و قواعد کلی و نسبتاً پایدار که هادی و راهنمای یک فرد، سازمان یا جامعه در اتخاذ سیاست‌ها، اهداف و راهبردها و انجام برنامه‌ها، رفتارها و اقدامات است» (ذوالقدر، ۱۳۸۷: ۸). دکترین در سیاست معمولاً مجموعه اقدامات و خط‌مشی سیاسی یک دولت‌مرد است که دارای جنبه ابتکاری بوده و آثاری برجای می‌گذارد و مشابه اقدامات و سیاست‌های دولت‌مردان دیگر نیست (طلوعی، ۱۳۷۲: ۴۵۸) در منطق، دکترین بر دو نوع آمده است؛ یکی برای کشف حقیقت به‌کار می‌رود که آیین تحلیل یا اختراع نامیده می‌شود و دیگری به‌کار انتقال این حقیقت به دیگران - پس از کشف آن - که به آیین ترکیب یا تعلیم مرسوم است (صلیبا، ۱۳۷۰: ۱۰).

رابطه دکترین و سیاست

به‌طور کلی تمایلات مختلف سیاسی، سعی دارند از مجرای دکترین‌ها، جامعه‌شناسی را به‌سوی خود بکشند. بدین ترتیب هر دکترین جامعه‌شناسی به‌منظور یک عمل فوری به‌وجود آمده است و وسیله وضع قانون محسوب می‌شود (بوتول، ۱۳۴۷: ۱۰۰) در تدوین دکترین ابتدا باید تئوری‌ها که عبارت‌اند از اندیشه‌های مجرد که ذهن آن‌ها را قبول کرده و حقایق‌شان را باور دارد ولی هنوز در جامعه به آن‌ها عمل نمی‌شود، پذیرفته شوند و سپس از تئوری‌هایی که با دلایل تجربی قابل دفاع

هستند ترها به وجود آیند و آن‌گاه از مجموعه ترهای مختلف و اصول و مقررات که مورد قبول جامعه قرار گرفته‌اند و بدان عمل می‌شود، دکترین به وجود آید. به عبارت دیگر پس از اعتقاد علمی و عملی کردن تئوری‌ها، دکترین به وجود می‌آید. گاه بعضی دکترین‌ها که حقانیت‌شان از لحاظ علمی هنوز ثابت نشده‌اند نیز در جوامعی پیاده می‌شوند مانند دکترین سوسیالیسم (فرهیخنه، ۱۳۷۷: ۴۰۸). به قول گاستون بوتول^۱ به طور مسلم نمی‌توان از سیاست انتظار داشت که تا ایجاد یک علم‌الاجتماع کامل و دارای نتیجه عملی بیکار بماند (البته اگر امکان ایجاد چنین علم‌الاجتماعی را بپذیریم) زیرا عمل دارای الزامات فوری است و طبعاً سیاست ناچار است از علوم سبقت بگیرد، به خصوص که اغلب انقلاب‌های سیاسی در تحریک و ایجاد اندیشه‌های جامعه‌شناسانه و پدید آمدن جنبش‌های اساسی تفکر تأثیر داشته است (بوتول، ۱۳۴۷: ۱۰۰).

اهداف

هدف عبارت است از بیان نتایج مورد انتظار (شامل کار مشخص و قابل اندازه‌گیری) در محدوده زمانی خاص و با هزینه‌ای معین. منظور از هدف‌گذاری، تفکیک ماموریت‌ها یا اهداف دوربرد به اهداف کمی و کیفی کوتاه مدت است که برای یک واحد و سرانجام یک فرد شاغل قابل اجرا باشد (رضائیان، ۱۳۸۴: ۱۱۲).

سیاست‌ها

سیاست‌ها چارچوب‌های منطقی هستند که چگونگی تصمیم‌گیری‌ها را معین می‌کنند. به عبارت دیگر، سیاست‌ها تصمیمات کلی را دربرمی‌گیرند که نحوه اجرای اهداف را بیان می‌نمایند (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۳۹۰). سیاست‌گذاری نیز طراحی و برنامه‌ریزی روش‌ها و راه‌هایی برای دستیابی به اهداف معین در زمینه‌های مشخص می‌باشد (الوانی، ۱۳۷۹: ۱۴-۱۱).

انواع پیشگیری از جرم

پیشگیری بر اساس زمان مداخله

این تقسیم‌بندی بر مبنای مدل پیشگیری مرسوم در پزشکی، پیشگیری را به سه دسته اولیه، ثانویه و ثالث تقسیم می‌نماید. پیشگیری اولیه مربوط به کل جامعه است. در این نوع از پیشگیری تلاش برای ارائه راهبردهایی است که همه افراد جامعه را در مقابل خطر بزهکاری و بزه‌دیدگی تقویت کند. در این پیشگیری تدابیر و اقدامات در جهت سالم‌سازی محیط طبیعی و اجتماعی و تغییر اوضاع و احوال و شرایط جرم‌زاست. پیشگیری ثانویه ناظر به افرادی است که وضعیت

¹ Gaston Bouthoul 1896-1980

خاص آنان سبب شده است نسبت به سایر افراد جامعه، بیشتر در معرض خطر بزهکاری یا بزه‌دیدگی باشند. بر این اساس، تدابیر و اقدامات این نوع پیشگیری در خصوص افرادی چون کودکان فراری از مدرسه، اقشار محروم و سایر افراد در معرض خطر خواهد بود. پیشگیری ثالث ناظر به اقداماتی است که برای جلوگیری از تکرار بزهکاری و بزه‌دیدگی اعمال می‌شوند. برنامه‌های اصلاحی و درمانی زندان و همچنین برنامه‌های حمایتی از بزه‌دیدگان جرائم می‌تواند از جمله این تدابیر باشد (نیازپور، ۱۳۸۲: ۱۳۱).

پیشگیری بر اساس رویکرد

مرسوم‌ترین تقسیم‌بندی پیشگیری، پیشگیری اجتماعی و وضعی است. در پیشگیری اجتماعی، تدابیر و اقداماتی اتخاذ می‌شود که سبب ایجاد تغییر و اصلاحات در فرد و جامعه شده و در نهایت سبب جلوگیری از بروز جرائم به صورت پایدار و همیشگی شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۲: ۱۲۷۱-۱۲۷۰). پیشگیری اجتماعی خود به دو نوع پیشگیری رشدمدار و جامعه‌مدار تقسیم می‌گردد. در پیشگیری رشدمدار با مداخله زودرس در خصوص طفلی که در معرض بزهکاری وجود دارد، از مزمن شدن بزهکاری در وی جلوگیری می‌شود. در پیشگیری جامعه‌مدار تلاش بر آن است که عوامل جرم‌زای محیط اجتماعی و عمومی را با اتخاذ تدابیر و اقدامات مناسب، کاهش داده یا از بین برد (همان: ۱۳۸). پیشگیری وضعی با تغییر وضعیت فرد یا شرایط محیط بیرونی مانند مکان و زمان سعی در جلوگیری از ارتکاب جرم دارد در این نوع از پیشگیری با اتخاذ برخی تدابیر و اقدامات، امکان تحقق رفتار مجرمانه سلب یا دشوار می‌شود (میرخلیلی، ۱۳۸۸: ۳۶-۳۵).

سایر تقسیم‌بندی‌ها

علاوه بر تقسیم‌بندی‌های مذکور، طبقه‌بندی‌های دیگری نیز توسط صاحب‌نظران ارائه شده است، که به جهت اختصار، صرفاً به ذکر آنان اکتفا می‌گردد:

✓ پیشگیری تنبیهی، پیشگیری اصلاحی، پیشگیری مکانیکی و پیشگیری علی (محمدنسل، ۱۳۸۵: ۴۴-۴۶)

✓ پیشگیری مجرم‌محور، پیشگیری بزه‌دیده محور، پیشگیری محیط‌محور (میرخلیلی، ۱۳۸۸: ۳۴)

✓ پیشگیری تهاجمی و تدافعی (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۲: ۷۶۲)

✓ پیشگیری طریقی و پیشگیری موضوعی، پیشگیری کنترل مستقیم و غیرمستقیم (صفاری، ۱۳۸۰: ۲۸۶-۲۸۴)

نظریات پیشگیری از جرم

تاکنون، نظریات مختلفی بر اساس دیدگاه‌های^۱ نظری در زمینه پیشگیری از جرم ارائه گردیده است که در ذیل، به منظور رعایت اختصار به طبقه‌بندی آن‌ها بسنده می‌شود:

جدول ۱. نظریات پیشگیری از جرم

نظریات	معیار تقسیم‌بندی
نظریات زیست‌شناختی، نظریات روانشناختی، نظریات جامعه‌شناختی، نظریات روانشناسی اجتماعی، نظریات جرم‌شناسی، نظریات مدیریت ریسک	بر اساس حیطه تخصصی
نظریه آسیب‌شناسی اجتماعی، نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، نظریه تضاد ارزشی، نظریه کج رفتاری، نظریه انگ‌زنی، نظریه انتقادی، نظریه برساخت‌گرایی، نظریه پست‌مدرن	معرفت‌شناسی
نظریه فعالیت روزمره، نظریه شیوه زندگی، نظریه مشارکت قربانی، نظریه محل قربانی	بزه‌دیده‌شناسی

در میان نظریات فوق، کمتر به نظریات بزه‌دیده‌شناسی توجه شده است و به‌منظور اجتناب از تکرار مکررات، در ادامه، صرفاً نظریات بزه‌دیده‌شناسی تشریح می‌گردد.

نظریه فعالیت روزمره^۲ موقعیت جرم را از منظر مجرم لحاظ می‌کند. فرض اصلی این نظریه این است که جرم تحت تاثیر علل اجتماعی نظیر فقر و بیکاری و... قرار ندارد، چرا که پس از جنگ جهانی دوم با وجود افزایش رفاه اجتماعی شاهد افزایش نرخ جرایم بوده‌ایم. علت این افزایش را باید در افزایش فرصت‌های ارتکاب جرم دانست و در واقع، در جامعه مرفه‌تر، چیزهای بیشتری برای دزدیدن وجود دارد. در واقع، افراد این جامعه، هدف سهل‌الوصولی برای مورد بزه واقع شدن هستند. بدین منظور باید فرصت ارتکاب جرم را کاهش داد (Fwlsoen, 2002).

نظریه سبک زندگی^۳ بر این فرض استوار است که افراد بر اساس انتخاب‌هایی که در سبک زندگی خود اتخاذ می‌کنند در معرض بزه‌دیدگی قرار می‌گیرند. بیرون رفتن در ساعات نامناسب، مصرف زیاد الکل، زندگی در محیط‌های نامناسب شهر و... در زمره این انتخاب‌ها است. حتی این طرفداران این نظریه بر این اعتقادند که ویژگی‌های شخصیتی افراد قربانی با بزه‌کاران شباهت‌هایی نظیر تکانش‌گری و خودکنترلی پایین اشتراک دارند (Seigel, 2006).

¹ Approach

² Routine Activity Theory

³ Lifestyle Theory

بر اساس نظریه مشارکت قربانی^۱، ممکن است قربانی به صورت فعال یا منفعل زمینه‌ساز فعل مجرمانه‌ای شود که در نتیجه‌ی آن مورد صدمه واقع شود. ریشه بزه‌دیدگی، فعل برانگیزاننده و تهدیدگر قربانی است که موجب کنش مجرمانه مجرم می‌شود. مثلاً بر اساس این تئوری، برخی معتقدند علت تجاوز به زنان، نحوه لباس پوشیدن و عدم رعایت میزان صمیمیت در روابط خود می‌باشد (همان).

چهارمین نظریه، نظریه محل بزه‌کاری^۲ است که بر اساس آن، دلیل بیشتر بزه‌دیدگی‌ها قرار گرفتن در محیط‌های خطرناک است. برخلاف نظریه مشارکت قربانی، دلیل وقوع جرم تاثیر قربانی بر مجرم و فرایند جرم نیست بلکه به علت قرار گرفتن در محیط‌های نامناسب می‌باشد (همان).

پیشینه پژوهش

ابراهیمی و منصورآبادی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان تحولات مدیریت پیشگیری از جرم فقدان قانون مشخص در خصوص مدیریت پیشگیری از جرم، پراکندگی و تعدد نهادهای متولی پیش‌گیری از جرم در ایران، ناهماهنگی بین نهادهای ذی‌ربط و نیز نبود یک سیاست علمی، هماهنگ و سنجیده در این زمینه در سه حوزه پژوهش، تدوین و اجرا را موجبات هدر رفتن امکانات و ظرفیت‌های سازمان‌ها و نیز خشی شدن فعالیت‌های بخش‌های مختلف سیاست جنایی در خصوص پیشگیری از جرم دانسته‌اند. علاوه بر این مورد، محققان گوشزد کرده‌اند که سازماندهی ناقص و پراکنده برنامه‌های پیشگیری از جرم، در یک بستر فکری کاملاً رسمی و دولتی صورت گرفته است؛ به‌گونه‌ای که در هیچ یک از این نهادها جایگاهی برای مشارکت مردم و به‌ویژه سازمان‌های غیردولتی در نظر گرفته نشده است. از این‌رو، به‌منظور برون‌رفت از این نابسامانی و اجرایی کردن بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، تدوین یک سیاست جامع و هماهنگ در این زمینه و نیز تمرکز مدیریت پیشگیری از جرم را ضروری دانسته‌اند و دلیل ناکارآمدی فعالیت‌های صورت‌پذیرفته در زمینه پیشگیری از جرم را نبود مدیریت واحد و متمرکز دانسته‌اند. در عرضه تحقیقات کلان می‌توان از تحقیق یوسفی و اکبری (۱۳۹۰) با عنوان تاملی جامعه‌شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران نام برد. محققان با بیان اینکه هر جامعه‌ای متناسب با شریط اجتماعی و تعمیم اولویت مسائل خاصی روبروست و تشخیص و تعیین اهمیت و اولویت این مسائل نیز با توجه به اوضاع زمانی و مکانی هر جامعه‌ای می‌تواند متفاوت باشد؛ استدلال نموده‌اند که تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی در نام جوامع یکسان نیست. محققان

¹ Victim Participation Theory

² Deviant Place Theory

در این مقاله، در پی ارائه تحلیلی جامعه‌شناختی از ماهیت و اولویت مسائل اجتماعی در ایران بوده‌اند. برای این منظور، ابتدا ملاک‌های تشخیص و اولویت‌بندی مسائل اجتماعی از دیدگاه‌های مختلف بررسی شده و با تکیه بر رهیافت ساخت‌گرایی به بررسی اولویت مسائل اجتماعی از دیدگاه عامه مردم و نخبگان حاکم بر کشور پرداخته شده است. مطالعه با روش تحلیل ثانویه چهار پیمایش ملی را طی یک بازه زمانی ده ساله با نمونه‌ای مشتمل بر ۳۶۴۲۹ نفر مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مسائل اقتصادی دارای بالاترین اهمیت و اولویت در میان جامعه ایرانی است و پس از آن مسائل حوزه اجتماعی قرارداد. بررسی ادراک مردم ایران از اهمیت و اولویت مسائل اجتماعی نشان می‌دهد که میان گروه‌های اجتماعی مختلف، به‌ویژه عامه مردم و نخبگان حاکم کشور، تفاوت چندانی وجود ندارد. همچنین اولویت‌بندی مسائل اجتماعی از سوی مردم با توجه به حوزه‌های اجتماعی مختلف از الگوی خاصی پیروی می‌کند. در نهایت نیز محققان، یک الگوی تعاملی از شرایط عینی و ذهنی برای تشخیص اهمیت و اولویت مسائل اجتماعی در ایران پیشنهاد کرده‌اند. بر خلاف تحقیقات داخلی، در زمینه تحقیقات خارجی دایره وسیعی از پژوهش‌ها به صورت کتاب، مقاله و پایان‌نامه منتشر شده است که به دو مورد اشاره می‌شود. ادوارد (۲۰۰۱) در کتاب خویش با عنوان سیاست‌های اجتماعی، سیاست‌های عمومی کوشیده است تا فرایندهای سیاست‌گذاری در دولت‌ها را مورد بررسی و نقد قرار دهد و نسبت میان این سیاست‌ها با اجتماع را از منظر علوم اجتماعی، سیاسی و مدیریت به بحث بگذارد. از منظر ادوارد، اگر چه وزرا در دولت‌ها مسولان اصلی سیاست‌ها هستند، اما کارمندان و مسولان جز هستند که اطلاعات و داده‌ها را به سطوح بالاتر منتقل می‌سازند و از این‌رو نقش این افراد در سیاست‌گذاری‌های کلان بسیار مهم و حیاتی است. ادواردز متقد نگاه تقلیل‌گرایانه برای تحلیل سیاست‌گذاری‌های عرصه اجتماع است و معتقد است که سیاست‌گذاری اجتماعی می‌تواند از دل جریان‌های اجتماعی بیرون بیاید. سیاست‌گذاری اجتماعی صحیح از منظر ادواردز برای مردم و در نسبت با مردم تعریف می‌شود. از این‌رو دولت‌ها نمی‌توانند در نگاهی یک جانبه‌نگرانه از سوی خود برای مردم تصمیم‌سازی کنند؛ چرا که این نوع تصمیم‌سازی‌ها می‌تواند شکست را برای دولت‌ها در پی داشته باشد. کرانفورد (۲۰۰۹) در کتابی با عنوان سیاست‌های پیشگیرانه در زمینه تطبیقی کوشیده است تا توسعه سیاست‌های پیشگیرانه را در کشورهای مختلف (انگلستان، ولز، فرانسه، بلژیک، ایتالیا، آلمان و مجارستان) مورد بررسی قرار دهد. در این تحقیق با اشاره به زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و فلسفی رایج در هر یک از ملت‌ها و حاکمیت‌ها تلاش شده است تا رویکردها از منظر تطبیقی با یکدیگر مقایسه شوند. مجموع محقق به این نتیجه اصلی دست یافته است که ورای تمامی تفاوت‌ها،

قدرت دولت‌های مرکزی (یا دولت‌های محلی و منطقه‌ای) مجری سیاست‌ها، مهم‌ترین عامل در پیروزی یا شکست سیاست‌هاست. علاوه بر این، ایجاد فرصت‌های مناسب برای حاشیه‌نشینان و پاک کردن محیط زندگی آنان از عوامل انحراف‌زا همراه با اجبار برآمده از دل اجتماع در کشورهای مختلف از جمله علل پیروزی سیاست‌های پیش‌گیرانه بوده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، با توجه به هدف الگوسازی پیشگیری از جرم بر اساس فرمایشات ولایت فقیه، از نوع کاربردی است. با توجه به این که استراتژی محوری این پژوهش، کیفی است دارای فرضیه نمی‌باشد. تمامی بیانات و مکتوبات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. بدین‌منظور از روش کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است. داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کمی و کیفی جمع‌آوری شده و پس از مقوله‌بندی در نرم‌افزار MAXQDA12، به ۲۰ نفر از خبرگان ارائه گردید تا نظرات خود را نسبت به این مقوله‌بندی و جامع و مانع بودن محورها و مقولات بیان نمایند.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل محتوا یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین روش‌های تحلیل داده‌های اسنادی (متنی) است و به‌درستی می‌توان گفت هر محقق به‌صورتی با آن سروکار دارد. یکی از ویژگی‌های برجسته‌ی این روش استفاده از مقوله‌هایی است که غالباً از الگوهای نظری اخذ شده‌اند و مقوله‌ها روی داده‌ها اعمال می‌شوند. مقوله‌هایی که ضرورتاً بر اساس این داده‌ها تدوین نشده‌اند. البته این مقولات بارها بر اساس داده‌ها ارزیابی و در صورت نیاز اصلاح می‌شوند (کرپیندروف، ۱۳۸۳: ۴۱).

تحلیل محتوای کمی

در تحلیل محتوای کمی، به تعداد دفعاتی که یک کلمه در یک متن به کار رفته است توجه می‌شود. در این تکنیک، از طریق مقایسه میزان تکرار مفاهیم به اهمیت مفاهیم و ارتباط آن‌ها با هم پی برده می‌شود.

در این پژوهش ابتدا کلمات پر استعمال مرتبط با پیشگیری از جرم، از متن بیانات و مکتوبات ولایت فقیه استخراج گردید. سپس فراوانی کلمات استخراج شده با هم مورد مقایسه قرار گرفت. بر این اساس، ابتدا خود واژه پیشگیری از جرم و سپس کلمات مرتبط که به نحوی با رویکرد پیشگیری از جرم یا با واژه جرم مرتبط بودند احضار گردید و مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به دینی بودن بستر اندیشه ولایت فقیه، مفاهیمی مانند گناه، آسیب، تزکیه و... نیز در زمره مفاهیم گنجانده شد. این مفاهیم

بر مبنای چارچوب مفهومی و به صورت قیاسی در نظر گرفته شد و تکرار و فراوانی آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، این کلمات استخراج شده جهت اعتماد و اعتبار تحقیق، به خبرگان نیز ارائه گردید. واژه‌های استخراج شده در جداول شماره ۲ و ۳ ارائه می‌گردند:

جدول ۲. تحلیل محتوای کمی فرمایشات امام خمینی (ره)

تحلیل محتوای کمی فرمایشات امام خمینی (رحمت الله علیه)					
ردیف	کلمه	تعداد	ردیف	کلمه	تعداد
۱	پیشگیری	۶	۲۱	رضایت مردم	۷
۲	پیشگیری از جرم	۱	۲۲	زندان	۵۲۸
۳	مجرم	۱۳۱	۲۳	زندانیان	۸۳
۴	جرایم	۶۶	۲۴	مجازات	۱۵۰
۵	جرم	۳۲۹	۲۵	کیفر	۲۳
۶	آسیب	۲۴۴	۲۶	آسیب اجتماعی	۰
۷	جامعه	۷۲۰	۲۷	عدالت	۲۱۵
۸	اجتماعی	۴۰۲	۲۸	عدالت اسلامی	۷
۹	فرهنگ	۵۸۰	۲۹	عدل	۲۸۷
۱۰	سبک زندگی	۱	۳۰	قسط	۱۴
۱۱	اخلاق	۳۹۴	۳۱	موازین اسلامی	۵۷
۱۲	تزکیه	۴۶	۳۲	سلامت عمومی	۱
۱۳	کنترل درونی	۰	۳۳	حقوق	۳۰۲
۱۴	فساد	۶۷۴	۳۴	نیازمند	۵۵
۱۵	مفاسد	۱۰۷	۳۵	نیازمندان	۱۱
۱۶	فقر	۲۱۱	۳۶	پابرهنگان	۵
۱۷	فقرا	۱۲۷	۳۷	زاغه نشینان	۴
۱۸	فقیر	۱۴۳	۳۹	امنیت	۲۰۳
۱۹	فقیران	۵			
۲۰	محروم	۴۸۱			

جدول ۳. تحلیل محتوای کمی فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

تحلیل محتوای کمی فرمایشات امام خامنه‌ای (دام‌ظله‌العالی)					
ردیف	کلمه	تعداد	ردیف	کلمه	تعداد
۱	پیشگیری	۴۷	۲۱	رضایت مردم	۵۰۰
۲	پیشگیری از جرم	۱۲	۲۲	زندان	۲۷۹
۳	مجرم	۱۰۹	۲۳	امنیت	۷۴۸
۴	جرایم	۲۵۲	۲۴	مجازات	۲۰۵
۵	جرم	۲۲۶	۲۵	کیفر	۲۴
۶	آسیب	۲۰۵	۲۶	آسیب اجتماعی	۶۷
۷	جامعه	۱۶۰۸	۲۷	عدالت	۸۶۷
۸	اجتماعی	۱۴۴۲	۲۸	عدالت اسلامی	۱۷
۹	فرهنگ	۱۶۰۰	۲۹	عدل	۳۰۳
۱۰	سبک زندگی	۱۸۸	۳۰	قسط	۵۴
۱۱	اخلاق	۱۲۱۰	۳۱	موازین اسلامی	۱۳
۱۲	تزکیه	۱۶۸	۳۲	سلامت عمومی	۲۲
۱۳	کنترل درونی	۵۳	۳۳	حق	۱۳۵۴
۱۴	فساد	۱۰۵	۳۴	حقوق	۶۷۸
۱۵	مفاسد	۵	۳۵	نیازمند	۱۲۵
۱۶	فقر	۲۲۱	۳۶	نیازمندان	۵
۱۷	فقرا	۴۴	۳۷	پابرهنگان	۱۱
۱۸	فقیر	۱۱۴	۳۸	زاغه نشینان	۲
۱۹	فقیران	۳	۳۹	فحشا	۱۸۱
۲۰	محروم	۳۲۵	۴۰	نابرابری	۵۹

قابل ملاحظه است که مفهوم پیشگیری از جرم با توجه به جدید بودن آن، در فرمایشات مقام معظم رهبری بیشتر کاربرد داشته است. واژه‌ی جرم و کلمات هم‌خانواده آن ۳۹۵ بار در فرمایشات امام خمینی و ۴۷۸ بار در فرمایشات مقام معظم رهبری تکرار شده است. واژه فساد به‌مراه واژه مفاسد، ۷۸۱ بار در فرمایشات امام خمینی و ۱۱۰ بار در فرمایشات مقام معظم رهبری تکرار گردیده است. فراوانی واژه‌های به هم مرتبط فقر، فقیر، فقرا، فقیران، نیازمند، نیازمندان، پابرهنگان، زاغه‌نشینان، و محروم در فرمایشات امام خمینی ۱۰۴۹ بار و در فرمایشات مقام معظم رهبری ۸۵۰ بار بوده است.

تحلیل محتوای کیفی

در روش تحلیل کیفی، به جای کمیت‌ها بر معانی و مفاهیم و طبقه‌بندی آن‌ها بر اساس معیارهای اصلی تحقیق و کلیت متن تأکید می‌شود. تحلیل محتوای کیفی در جایی که تحلیل کمی به محدودیت‌هایی می‌رسد، نمود می‌یابد. بنابراین تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی، و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده دانست. همچنین یکی از ویژگی‌های بنیادین پژوهش‌های کیفی نظریه پردازی به جای آزمون نظریه است. با تحلیل کیفی می‌توان یک رویکرد تجربی، روش‌شناسانه و کنترل‌شده مرحله‌به‌مرحله را با رعایت عناصر مورد مطالعه در نظر گرفت (ایمان، ۱۳۹۰: ۱۷۲). در تحلیل محتوای کیفی، بر ارتباطات محتوایی مفاهیم تأکید صورت می‌گیرد (فلیک، ۱۳۸۸: ۳۴۷). به منظور مقوله‌بندی مفاهیم موجود در فرمایشات ولایت فقیه، از نرم‌افزار MAXQDA12 استفاده شده است. در ذیل، نمونه کدگذاری فرمایشات مقام معظم رهبری ارائه گردیده است:

جدول ۴. نمونه تحلیل محتوای کیفی فرمایشات مقام معظم رهبری

جدول کلمات استخراج شده از بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری (مادله‌عالی)		
گزاره متنی	مفهوم	مقوله
دکترین	قانون مداری	قانون‌شکنی جرم است. تخلف از قانون و خروج از مدار قانونی برای مقابله با هر چیزی که به نظر انسان منکر می‌آید - بدون اجازه‌ی حکومت - خودش یک جرم است.
دکترین	اسلام مداری	اهداف بزرگ اجتماعی، ایجاد حیات طیبه‌ی اسلامی و جامعه‌ی اسلامی [است]؛ جامعه‌ای که افراد خود را فرصت بدهد که بتوانند به‌سوی این هدف حرکت کنند...
دکترین	عدل محوری	در یک نظام اجتماعی، عدل از همه‌ی چیزها بالاتر و باارزشر است. عدالت، هدف تشکیل نظام‌های الهی و فرستادن پیامبران خداست. عدالت، از بین رفتن تبعیض و فقر و جهل و محرومیت و نادانیهای نفوذ و رسوب کرده در اذهان بخشی از مردم در گوشه و کنار کشور، چیزهایی است که باید انجام گیرد.
دکترین	اخلاق مداری	واقعاً اگر انسان بخواهد کارهای کشور را، این بخشها و قسمتهای گوناگون کشور را تقسیم‌بندی کند و به حسب اهمیت، موقع اینها را مشخص کند، آن بالا بالاها آموزش و پرورش قرار میگیرد. جوان ما به آموزش و پرورش بستگی دارد، اخلاق ما به آموزش و پرورش بستگی دارد. یک عده‌ای مینالند از این که چرا ما از لحاظ اخلاقی جلو نمی‌رویم.
هدف	لزوم استقلال قوه قضاییه	همه باید احساس کنند که در قوه قضاییه بدون هیچ ملاحظه‌ای، احقاق حق و ابطال باطل خواهد شد. شرط اول هم صلابت، استقلال قوه قضاییه، استقلال قاضی، عدم نفوذ جریانات سیاسی و عدم دخالت دستگاه‌های دیگر در قوه قضاییه است.
هدف	پیشگیری از جرم	وقتی که یک جمع کمر بسته‌ی کارآمد کارشناس، دائماً با جرم مبارزه کند، بدیهی است که این پدیده‌ی شوم، در سطح جامعه و دستگاه‌های دیگر نیز مغلوب خواهد شد و

جدول کلمات استخراج شده از بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)		
گزاره متنی	مفهوم	مقوله
		عقب خواهد نشست. در این صورت، مجرم هم از انجام جرم، مرتدع خواهد شد.
هدف	علمی شدن پیشگیری	پیشگیری از جرم، یک موضوع کاملاً علمی، نیز است و بر همین اساس باید برای شناسایی عوامل جرم و آسیب‌های ناشی از آن با صاحب‌نظران و کارشناسان این موضوع مشورت و همکاری شود.
هدف	مبارزه با مفاسد اقتصادی	معتقدم مبارزه با فساد، در درجه‌ی اول کار خود دولت است؛ بخصوص که دولتمردان سطح بالای ما - یعنی شما وزرای محترم، معاونان محترم رئیس‌جمهور و بقیه‌ی مسؤولان سطح بالای کشور - افراد پاکی هستند. شما می‌خواهید پاک کار بکنید؛ بنابراین می‌توانید خودتان مبارزه کنید و بکنید. بخش قضا مربوط به مرحله‌ی آخر کار است.
سیاست	لزوم خودکنترلی	این جزو تعالیم اسلام است که با زبان و تبیین باید مردم را با فضایل اخلاقی آشنا کرد و از منکرات دور نگه‌داشت. این به جای خود درست؛ اما با شیوع منکرات و با تظاهر به آن باید مقابله کرد. اسلام مرتکب منکر را نصیحت و هدایت می‌کند؛ اما حد هم برای او می‌گذارد.
سیاست	اصلاح و بازنگری قوانین	نمایندگان محترم! اگر قوه‌ی قضائیه و دستگاه انتظامی، برای مقابله با ثروتهای بادآورده دچار کمبود قانونند، در اسرع وقت برایشان قانون فراهم کنید. من احتمال می‌دهم که در مواردی کمبود قانون باشد؛ چون پیش آمده و دیده‌ایم.
سیاست	افزایش اقتدار قضایی	قوه‌ی قضائیه در این هدف والا موفق بشود، به دو چیز احتیاج دارد: یکی قدرت و اقتدار - که باید قوی باشد - دوم، اعتماد؛ یعنی مردم باید به او اعتماد داشته باشند.
سیاست	لزوم حفظ اعتماد عمومی	قوه‌ی قضائیه در این هدف والا موفق بشود، به دو چیز احتیاج دارد: یکی قدرت و اقتدار - که باید قوی باشد - دوم، اعتماد؛ یعنی مردم باید به او اعتماد داشته باشند.
سیاست	شفاف سازی راه حل مبارزه با فساد	شفاف سازی، شرط اصلی این فسادستیزی است؛ باید شفاف سازی بشود، باید فضای رقابتی به وجود بیاید، باید فضای با ثبات به وجود بیاید؛ فعال اقتصادی در این شرایط خواهد آمد و احساس امنیت خواهد کرد.

کدگذاری داده‌ها به روش نظریه مبنایی

نظریه مبنایی یک روش تحقیق کیفی است که یک سلسله رویه‌های سیستماتیک را بکار می‌گیرد تا نظریه‌ای مبتنی بر استقراء درباره‌ی پدیده‌ای ایجاد کند. یافته‌های تحقیقی مشتمل است بر تنظیم نظری واقعیت تحت بررسی نه یک سلسله ارقام یا مجموعه‌ای از مطالب که به یکدیگر وصل شده باشند. از طریق این روش نه تنها مفاهیم و رابطه‌ی بین آنها ایجاد می‌شود، بلکه آن‌ها به‌طور موقتی نیز مورد آزمایش قرار می‌گیرند (مهرابی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۲).

در این روش داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری می‌شوند. در مرحله اول کدگذاری باز صورت می‌گیرد. کدگذاری باز بخشی از تجزیه و تحلیل است که به‌صورت مشخص به نام‌گذاری و مقوله‌بندی پدیده‌ها

از راه بررسی دقیق داده‌ها می‌پردازد. بدون این قدم تحلیلی اساسی اولیه، بقیه تجزیه و تحلیل و ارتباطات که به دنبال آن می‌آیند، صورت نمی‌گیرند. در مرحله بعد، کدهای باز به کدهای محوری تلخیص و مقوله‌بندی می‌شوند. کدگذاری محوری عبارت است از سلسله رویه‌هایی که با آن‌ها پس از کدگذاری باز با برقراری پیوند بین مقولات، به شیوه‌های جدیدی اطلاعات با یکدیگر ربط می‌یابند (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۲، ۸۳ و ۸۴). کدگذاری انتخابی روند انتخاب مقوله اصلی به‌طور منظم (سیستماتیک) و ارتباط دادن آن با سایر مقوله‌ها، اعتبار بخشیدن به روابط، و پر کردن جاهای خالی با مقولاتی که نیاز به اصلاح و گسترش دارند (استراس و کوربین، ۱۳۹۰: ۱۱۸).

یافته‌های تحقیق

از تحلیل فرمایشات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) این نتیجه حاصل می‌آید که مهم‌ترین مولفه‌های دکترین ولایت فقیه در ارتباط با پیشگیری از جرم عبارت است از سه مولفه اسلام‌مداری، عدالت‌محوری و قانون‌محوری. شاید بتوان به برخی عناصر دیگر نیز اشاره نمود اما در نهایت، عناصر جزئی‌تر ذیل این سه مولفه اصلی قابل طبقه‌بندی هستند. لذا این سه مولفه را می‌توان بنیان ارزشی و دکترین پیشگیری از جرم در ایران دانست. اسلام محوری که بینش الهی نظام جمهوری اسلامی در پیشگیری از جرم است و تمامی اصول ارزشی این نظام مقدس مبتنی و منتج از این مبنای الهی می‌باشد. عدالت‌محوری نیز یکی از سه مولفه اصلی دکترین نظام جمهوری اسلامی می‌باشد که روشنی‌بخش مسیر پیشگیری از جرم در جلوگیری از مظالم و اهتمام در اهتمام حقوق افراد است. در نهایت، قانون محوری که وجه ساختاری نظام جمهوری اسلامی در پیشگیری از جرم را نشان می‌دهد و بر اساس آن، هیچ فعالیتی نباید با قوانین این نظام مقدس تعارض داشته باشد.

طبق تحلیل‌های انجام شده، اهداف پیشگیری از جرم نیز از این قرار می‌باشد: ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت، دسترسی همگانی به عدالت، نظارت بر حسن جریان امور، علمی کردن پیشگیری از جرم، بهبود فعالیت قضایی، اصلاح نظام قضایی، امنیت (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، قضایی، سیاسی، روانی)، جلب رضایت عمومی، بازاجتماعی کردن مجرمین، ترویج تهذیب و خودکنترلی، حفظ وحدت قوای سه‌گانه.

سیاست‌های پیشگیری از جرم نیز عبارت است از: توانمندسازی اقشار کم‌بضاعت، استفاده از ظرفیت‌های علمی کشور، افزایش شفافیت در اقتصاد، کاهش اطلاع‌دادرسی، ترویج فضایل اخلاقی، اصلاح و بازنگری قوانین، نظارت بر سلامت ارکان قضایی، استفاده از عفو و آزادی‌های مشروط و برخورد قاطع با مجرمین.

جدول ۵. مؤلفه‌ها و شاخص‌های دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت فقیه

مقوله	مؤلفه	شاخص
دین‌داری	اسلام محوری	ابتنا بر موازین اسلامی
		ایجاد حیات طیبه اسلامی
		اخلاق مداری
	عدالت محوری	خدمت به محرومین
		کاهش نابرابری‌های اقتصادی اجتماعی
	قانون محوری	التزام به قوانین
		اصل برائت
		حق آزادی‌های مشروع
	اخلاق محوری	توجه به خدا
		تهذیب نفس
		اصلاح اخلاقی
		تربیت انسان
اجتماع	تحقق جامعه مهدوی	اجرای کامل قوانین و دستورات الهی و دینی
		اجرای کامل عدالت و ریشه کنی ظلم
		رفاه و آسایش اقتصادی مردم
		برقراری امنیت و آرامش جامعه
	کمال انسان	تقویت دینداری
		علم و معرفت
		تأمین معاش
		کرامت و آزادگی
	تسهیل دسترسی همگانی به عدالت	مبارزه با مفسدات اقتصادی
		شایسته سالاری
		اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، روانی، سیاسی، قضایی
	اصلاح نظام قضایی	تأمین امنیت
تأمین استقلال قضات		
ایجاد نظم		
بکارگیری قضات عادل و شایسته		
ایجاد اقتدار قضایی		
کارآمدسازی ساختاری		
نظارت بر حسن جریان امور	نظارت بر نهادهای دخیل در پیشگیری از جرم	

مقاله	مؤلفه	شاخص	
		نظارت بر اجرای قوانین	
		نظارت بر سلامت نظام اداری	
	تمهید اقدامات پیشگیرانه اقتصادی	مقابله با انحصار	
		بهبود محیط کسب و کار	
	تقویت پیشگیری‌های رشدمدار	بهبود شرایط مهدکودک‌ها، مدارس و دانشگاه‌ها	
	تقویت پیشگیری مردم‌مدار	حضور فعال مردم در عرصه پیشگیری از جرم	
	جلب رضایت و اعتماد عمومی	توجه به نگرش عمومی به قوه قضاییه و پیشگیری	
	تقویت پیشگیری‌های سومین	توجه به وضع روانی و اجتماعی زندانیان و بازاجتماعی کردن	
	سیاست	ایجاد امنیت اجتماعی	مبارزه با رشد ناهنجاری‌های اجتماعی و افزایش عملکرد پلیس در ایجاد نظم و امنیت
		اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه اقتصادی	اصلاح نظام مالیاتی، ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، شفاف‌سازی در عرصه اقتصادی، ایجاد امکانات عادلانه، حمایت از بیکاران
اصلاح و بازاجتماعی کردن مجرمین		اصلاح امور زندان، آموزش مستمر به زندانیان، توجه به خانواده‌های والد زندانی	
اطلاع‌رسانی و آگاهی بخشی		استفاده از ظرفیت رسانه‌های جمعی، ترویج فرهنگ پیشگیری، آموزش حقوق شهروندی، تقویت مهارت‌های زندگی	
استفاده از فناوری‌های نوین		در خدمات ثبتی، در کاهش اطلاع‌دادرسی، کسب نظرات عمومی	
استفاده از ظرفیت وزارت دادگستری		ارتباط موثر با قوه مجریه	
کاهش حاشیه نشینی و طلاق		تشکیل کارگروه‌ها و انعقاد تفاهم‌نامه‌ها	
برخورد قاطع با مجرمین		اعمال قاطعیت قضایی و انتظامی در جرایم خاص	
نظارت بر سلامت ارکان قوه قضاییه		افزایش نظارت مردمی و دولتی	
تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد		حضور سازمان‌های مردم‌نهاد در کارگروه‌های تخصصی، حمایت از سمن‌ها، رصد عملکرد سمن‌ها	

الگوی راهبردی پیشگیری از وقوع جرم از منظر ولایت فقیه در شکل شماره ۱ ارائه می‌گردد:

شکل ۱. الگوی راهبردی پیشگیری از وقوع جرم از منظر ولایت فقیه

نتیجه گیری و پیشنهاد

با توجه به مبنای اسلامی جمهوری اسلامی ایران و تاکید بر بُعد انسان‌سازی نظام اسلامی، پیشگیری از جرم از همان ابتدای تشکیل حکومت اسلامی جزو وظایف اصلی حاکمیت مطرح گردید که این امر در اصل ۱۵۶ قانون اساسی ظهور و بروز یافت. پیشگیری از جرم جزو مطالبات اصلی ولایت فقیه بوده است و امام خمینی و مقام معظم رهبری بر لزوم تحقق آن تاکید داشته‌اند. بر اساس گفتمان ولایت فقیه، اسلام، عدالت و قانون سه ضلع ارزشی پیشگیری از جرم است که بر مبنای آن باید هدف پیشگیری از جرم را دنبال نمود. با توجه به تصریح قانون اساسی و قانون

پیشگیری از وقوع جرم و تاکیدات موکد مقام معظم رهبری، قوه قضائیه مسئولیت مدیریت پیشگیری از جرم در کشور است و سایر دستگاه‌های ذیربط وظایف پیشگیرانه خود را عهده‌دار هستند.

بستر اسلامی اندیشه امام خمینی و مقام معظم رهبری، این امکان را فراهم آورد تا گفتمان ولایت فقیه در زمینه پیشگیری از جرم استمرار داشته باشد و هیچ‌گاه مسکوت و حتی متعارض نگردد. تاکید بر تزکیه انسان در محیط اجتماعی و فراهم آوردن حیات طیبه در جامعه اسلامی، سوق به سمت پیشگیری از جرم را تسهیل نمود و این مفهوم، با سهولت بیشتری جای خود را در گفتمان جمهوری اسلامی ایران پیدا نمود. اما لازم است تا پیشگیری از جرم به عنوان یک هدف، به صورت نظام‌مند پرداخته شود و الگوی مدیریت پیشگیری از جرم بر اساس گفتمان ولایت فقیه مبنا قرار گیرد. در این مقاله سعی شد دکترین، هدف و سیاست پیشگیری از جرم بر مبنای این گفتمان ارائه گردد.

منابع

الف - فارسی

- اردبیلی، محمد علی (۱۳۷۹). حقوق جزای عمومی، جلد اول، تهران: نشر میزان.
- استراس، آنسلم؛ جولیت کوربین (۱۳۹۰). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌های مبنایی؛ رویه‌ها و روش‌ها، چاپ سوم، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- حسن‌بیگی، ابراهیم (۱۳۹۰). مدیریت راهبردی، تهران، نشر سمت.
- خسروشاهی، قدرت‌الله (۱۳۸۲). «پیشگیری از جرم در آموزه‌های قرانی»، فصلنامه بصیرت، سال دهم، شماره‌های ۳۱-۳۰.
- دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶). «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه داده‌بنیاد» فصلنامه اندیشه مدیریت، شماره ۲.
- ذوالقدر، محمداقبر (۱۳۸۷). تدوین راهبرد بسیج مستضعفان، رساله دکتری، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- راینگتن، ارل؛ واینبرگ، مارتین (۱۳۸۶). رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسایل اجتماعی، ترجمه رحمت‌اله صدیق سروسنانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- رشاد، علی اکبر (۱۳۸۰). دانشنامه امام علی (ع)، قم: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- رضائیان، علی (۱۳۸۶). مبانی سازمان و مدیریت، چاپ دهم، تهران: انتشارات سمت.
- سورین، ورنر؛ تانکارد، جیمز (۱۳۸۶). نظریه‌های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان، تهران: انتشارات دانشگاه.
- صفاری، علی (۱۳۸۰). مبانی نظری پیشگیری از جرم، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- صلیبا، جمیل (۱۳۷۰). واژه‌نامه فلسفه و علوم اجتماعی، ترجمه کاظم برگ‌نسی و صادق سجادی، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- طلوعی، محمود (۱۳۷۲). فرهنگ جامع سیاسی، تهران: انتشارات علم و سخن.
- فرهیخته، شمس‌الدین (۱۳۷۷). فرهنگ فرهیخته، تهران: انتشارات زرین.
- فلیک، اووه (۱۳۸۸). درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: سمت.
- کریپندروف، کلوس (۱۳۸۳). تحلیل محتوا، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
- کی‌نیا، مهدی (۱۳۸۲). مبانی جرم‌شناسی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گسن، ریموند (۱۳۷۰). جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه مهدی کی‌نیا، تهران: نشر مترجم.
- لازرژ، کریستین (۱۳۷۵). سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ اول، تهران: موسسه نشر یلدا.
- منصورآبادی، عباس؛ ابراهیمی، شهرام (۱۳۸۷). «تحولات مدیریت پیشگیری از جرم»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۸، صص ۳۸-۶.

- میرخلیلی، سیدمحمود (۱۳۸۳). «پیشگیری وضعی از نگاه آموزه‌های اسلام»، مجله فقه و حقوق، شماره ۱.
- نجفی ابرندآبادی (۱۳۸۲). «پیشگیری از بزه‌کاری و پلیس محلی»، مجموعه مقالات پیشگیری از جرم، معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات.
- نمایان، پیمان (۱۳۹۰). واکنش‌های عدالت کیفری، چاپ اول، تهران: انتشارات معاونت اجتماعی ناجا.
- نیازپور، امیرحسین (۱۳۸۲). «پیشگیری از بزه‌کاری در قانون اساسی ایران و لایحه قانون پیشگیری از وقوع جرم» مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۵.
- الوانی، مهدی (۱۳۷۹). مدیریت تحول در سازمان، تهران: نشر صفار.

ب- انگلیسی

- Crawford, A. (Ed) (2009). Prevention Policies In Comparative Perspective. Cullompton. Willan.
- Edwards Meredith (2001). Social Policy, Public Policy, Allen & Unwin
- Gilling, Daniel (1997). Crime prevention Theory, policy and politics, Routledge Taylor & Francis Group
- Marcus Felson (2002). Crime and Everyday Life: Insight and Implications for Society, Thousand Oaks: Pine Forge Press
- Siegel, L., J. (2006). Criminology, 10th Edition. University of Massachusetts, Lowell. Thomson Wadsworth.